

A ILLA DE ONS E A ESCOLA NAVAL DE MARÍN, UNHA INTENSA RELACIÓN

Por: Xulio X. Pardellas

Ao longo da súa historia a illa de Ons coñeceu diversos amos e usos, a causa da súa situación estratéxica desde o punto de vista militar e de muro de defensa desde a perspectiva xeográfica, como protección dos temporais do suroeste que baten a ría nos duros invernos. Velaí que foi invadida e utilizada como base de operacións para os ataques dos piratas viquingos aos pobos do litoral na baixa idade media, e igualmente, foi punta de lanza para os asedios dos corsarios ingleses, como Francis Drake, no s. XVI. Foi tamén saqueada polos piratas berberiscos no s. XVIII e finalmente, foi fortificada a principios do s. XIX, despois da guerra contra os franceses e para evitar novas incursións.

Xa entrado o s. XX e esvaído o seu papel defensivo fronte aos ataques polo mar, comezou unha importante actividade económica na illa, apoiada na fábrica para secado de peixe do novo propietario Riobó, principalmente de polbo e congro, á que se dirixían gran parte das capturas da crecente flota de dornas dos mariñeiros illáns, que completaban así a subsistencia familiar de cultivo de millo, patacas e hortalizas, e pastoreo de vacas, ovellas, cabras e galiñas.

Rematada a guerra civil, en 1940, o goberno de Franco expropiou a illa para a defensa nacional (mesmo chegou a elaborarse un plan para construír alí unha base de submarinos), pasando a depender do Ministerio da Mariña en 1943 e iniciando desde ese momento unha estreita relación coa Escola Naval Militar de Marín recentemente creada, que a utilizou a eito como elemento complementario para a formación militar dos futuros oficiais da Armada até ben entrada a década dos anos 70 do pasado século.

OS ALBOS DE TIRO DA ESCOLA NAVAL

Paseando polo peirao de Marín, se botásenos a vista atrás, poderíamos ver fondeados xusto na enseada da Escola Naval, uns curiosos e grandes artefactos (case 4 metros de lado), de forma cadrada e pintados en branco e negro coma un taboleiro de xadrez. Cumpriría remontarse para iso aos anos 50 do século pasado, en que eses aparellos eran usados como obxectivos sobre os que os barcos da Armada facían prácticas de tiro. Pola mañá cedo eran remolcados ate a vecindade da illa de Ons onde quedaban fondeados, ás veces varios días mentres duraban as prácticas. Nese tempo quedaba prohibida a navegación e a pesca en toda a contorna da illa, e contaban os mariñeiros, que os bombazos se sentían atronadores nas casas e non era raro que algún disparo pouco certo enviase á illa un proxectil. De feito, na actualidade, haberá uns poucos anos, apareceu na praia de Canexol un torpedo daquela época, aparentemente sen carga que foi enviado á Escola Naval para a súa destrución.

Xa desde fins dos anos 60, as prácticas de tiro con fogo real foron desaparecendo do plan de estudos para os futuros oficiais e ao longo da década dos 80 instaláronse nas aulas da Escola Naval uns simuladores (hoxe con tecnoloxía punta), que imitaban cada vez con maior exactitude as condicións de tiro desde un buque en diferentes circunstancias atmosféricas e con ondas no mar.

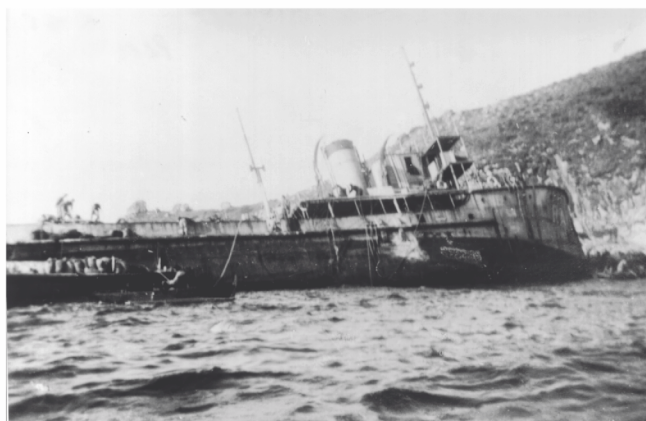
En todo caso, os mariñeiros xa xubilados recordan os días en que dous ou tres buques da armada pechaban a contorna da illa e impedían non só a actividade pesqueira, senón mesmamente os trafegos de fondeo e entrada e saída desde o peirao. Obviamente, avisados con certa antelación, os illáns debían facer avituallamento de subministros para a duración das prácticas de tiro.

Albos de tiro na Escola Naval de Marín

A TRAXEDIA: O NAUFRAXIO DO REMOLCADOR CÍCLOPE

Como antes dixemos, os albos, os obxectivos usados para as prácticas de tiro no mar, debían ser remolcados desde o seu fondeo base diante da Escola Naval ate o lugar elixido, non sempre o mesmo, dado que o plan de estudos dos futuros oficiais contemplaba diferentes condicións de mar, polo que unhas veces se fondeaban ao oeste de Ons, próximos á illa, e outras en alta mar, a catro ou seis millas entre Ons e Cíes. O remolcador destinado para este cometido era o Cíclope, barco de 570 TRB, 43 metros de eslora e 1.200 CV de potencia, botado en Glasgow en 1919 e entregado á Armada española en 1921.

O Cíclope embarrancado na Illa de Onza. Podemos observar as dornas dos illáns, axudando nas tarefas de salvamento.

O Cíclope tiña xa unha longa práctica como remolcador, mesmo en circunstancias adversas, entre as que destaca o transporte dunha caldeira de grandes dimensións ate a badía de Alhucemas en xaneiro de 1926. Alí desembarcaran uns meses antes as tropas españolas que se enfrontaban aos rifeños marroquís e era preciso dotalas de auga potable, para o que se decidiu instalar unha planta de destilación da auga do mar. Para ese fin foi adquirida en Francia a citada caldeira que se desembarcou en Cádiz, único porto con maquinaria para movela. Despois dunha accidentada travesía con momentos de notable perigo polas fortes correntes do Estreito de Xibraltar, a caldeira foi primeiro fondeada polo remolcador e logo varada en terra firme no seu destino¹.

Máis logo, xa na guerra civil, o Cíclope seguiu prestando servizo no bando republicano, ate que en novembro de 1938 foi torpedeado e afundido pola aviación franquista no porto de Cartagena. Un ano despois o goberno de Franco decidiu reflotalo e destinalo á Escola Naval de Marín. Desde 1943 o remolcador estivo á ordes dos sucesivos comandantes do centro castrense e a partir de finais desa década dedicado principalmente ao traslado dos albos para as prácticas de tiro.

A traxedia aconteceu o 23 de outubro de 1953, cando regresaba á súa base de Marín remolcando un dos albos. Pasando por diante da illa de Onza e batido por un forte temporal aconteceu un fallo na máquina que o deixou sen leme e á deriva. O comandante tentou recuperar o goberno por medios manuais ante o perigo dos baixos fondos e pedras da illa, mais, non lle foi posible facerse co control do barco que finalmente embarrancou nas rochas do sureste de Onza.

Os primeiros en acudir ao naufraxio foron os veciños de Ons nas súas dornas, que coñecedores das condicións dos ventos e as correntes entre as dúas illas puideron achegarse ao costado do barco e tentar o rescate dos tripulantes. Tal operación no medio do temporal non foi moi doada, como contaron os mariñeiros ás súas familias e moito despois os seus fillos, nenos e adolescentes daquela, a quen preguntou polo acontecido, como foi o caso de Tino Pardellas estando na illa nos anos 80.

“Estabamos coas dornas case tocando o barco e os mariñeiros querían subir a bordo atemorizados, pero era moi difícil axudalos, porque se aferraban uns aos outros e estivemos máis dunha vez a piques de ir ao fondo todos. Nós berrabamos, mais, era moito o rebumbio de voces e vento e non escoitaban, e nadaban cara a terra co perigo de esnafrarse contra as pedras”²

Con todo, entre os mariñeiros de Ons e os barcos da Escola Naval desprazados no seu auxilio, conseguiron rescatar a 47 tripulantes, afogándose outros sete, entre eles o comandante do Cíclope.

¹ Foro Todoavante. 2006

² Fernando Trigo. ““Illa de Ons: naufraxios neste arquipélago. O caso do Cíclope...””. Aunios nº 19. Páxs. 29-31. 2014

AS PRÁCTICAS DE DESEMBARCO NA ILLA

Tampouco se libraba o propio territorio de Ons de ser usado para o adestramento dos futuros oficiais de Infantería de Mariña, con prácticas de desembarco anfibio e orientación topográfica

No verán de 1963, o arquipélago Ons-Cíes foi o escenario duns exercicios militares nos que foron canoneados os cantís exteriores das Cíes antes das operacións de desembarco de infantes de Mariña. Máis dun podería pensar que era unha broma, pero non, a operación Pato 1 incluíu o 4 de maio de 1963, o bombardeo dos citados cantís das illas de Faro e Monteagudo nas Cíes, así coma o ametrallamento da praia de Rodas desde avións de combate, onde en teoría se encontraban as posicións inimigas. Con ese nome tan aéreo e acuático denominouse o despregamento por terra, mar e aire executado por navíos da Armada, a Agrupación Especial da Infantería de Mariña con base en Cádiz, guarda-mariñas da Escola Naval Militar de Marín e avións da forza aérea e de mar. Os supostos inimigos eran soldados do Rexemento Murcia 42, a histórica guarnición de Vigo desde finais do século XIX, que contaban con artillería e catro ramplas de lanzamento de foguetes que se agochaban en covas, segundo o libro de tácticas, ao resguardo dos avións e do fogo da artillería.

O suposto táctico centrábase na conquista das Cíes para abordar posteriormente o asalto anfibio á illa de Ons, onde o inimigo tiña outra base. O ideólogo daquelas manobras pretendía levar á práctica as tácticas de ataque realizadas polo Corpo de Marines dos Estados Unidos na illa de Tarawa, no Pacífico, durante a Segunda Guerra Mundial.

Os catro mil actores deste simulacro partiron do porto de Marín ás 4.30 horas acompañados por varios buques de guerra coma o Legazpi, o Almirante Antequera e o José Luis Díez. «Ás 9.30, as LSM (lanchones de desembarco no seu código militar) diríxense á zona de reunión, abren fogo e baten a illa con fogo real, con canóns de 5 polgadas, para fixar as forzas e armas que defenden a posición. O fogo bate principalmente os cantís da cota 192, onde están as principais defensas», podía ler ao día seguinte en *La Voz de Galicia*.

Tras este primeiro momento destinado a debilitar as defensas, os «gloriosos» infantes de Mariña lanzáronse sobre as brancas areas da praia de Rodas (moitos anos antes de que fora declarada coma o mellor areal do mundo). «Os avións tipo T-6, da ala de caza de Villanubla, ametrallaban en varias pasadas a praia», engadía a información do xornal citado, sempre referíndose a munición de combate.

Dentro do plan establecido polos xefes do operativo, os defensores contraatacaron con fogo de metralladoras e morteiros para impedir o despregamento da primeira onda, que a pesar de todo, conseguiu o seu obxectivo. «A chegada da aviación con cohetes, terminou coa resistencia e ás 10.35 horas consolidouse a cabeza de praia», podía lerse no xornal. A operación deuse por finalizada á unha da tarde. Unha vez recollido todo o material empregado ao longo da mañá, as forzas participantes no asalto ás Cíes-Ons foron reembarcadas e transportadas ao porto de Vigo.

Xustamente, nunha desas prácticas en outubro do mesmo 1963, e levando a cabo un exercicio de orientación topográfica, precipitouse polo Buraco do Inferno un alumno que nunca foi encontrado, a pesares de que a tripulación do destrutor Almirante Antequera realizase unha intensa busca ao longo de varios días.

REFERENCIAS:

- Santos Pena, J (2018) *Ons no meu corazón*. Ed. J. Santos. Pontevedra
- Foro. Todoavante.es *Historia Naval de España*. 200
- Fernando Trigo. “Illa de Ons: naufraxios neste arquipélago. O caso do Cíclope...”. *Aunios* nº 19. Páxs. 29-31. 2014

Vista dos cantís e a Praia de Rodas nas Illas Cíes.

Homenaxe da Escola Naval (2023), ao gardamaríña falecido no Buraco do Inferno no ano 1963.